

Абдыракунова Ж.С.

**КЕСИПКЕ БАГЫТ БЕРҮҮ – НЕГИЗГИ ПЕДАГОГИКАЛЫК
МАСЕЛЕЛЕРДИН БИРИ КАТАРЫ**

Абдыракунова Ж.С.

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ – КАК ОДНА ИЗ
ОСНОВНЫХ ПРОБЛЕМ ПЕДАГОГИКИ**

Zh.S. Abdyrakunova

**PROFESSIONAL ORIENTATION – AS ONE OF MAIN PROBLEMS
OF PEDAGOGY**

УДК: 37.047

Бул эмгекте мектеп окуучуларына кесипке багыт берүү ишин жетишерлик деңгээлде жүргүзүүнүн зарылчылыгы аныкталган. Мындан тышкары, мектеп окуучулардын кесипке багыт алуусуна үй-бүлөнүн тийгизген таасирлери каралган. Үй-бүлөнүн таасирин уюштуруунун убактысы жана мазмуну изилденген.

Негизги сөздөр: кесипке багыт берүү, тарбиялоо, калыптандыруу, педагог, кесип, аң-сезим, талап, үй-бүлө, үй-бүлө тарбиясынын таасири.

В работе описана необходимость профориентационной работы среди выпускников школ. Кроме этого, рассмотрены влияния семейного воспитания на профориентационную деятельность учащихся. Исследованы время и содержание влияния семейного воспитания на профориентационную работу.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, воспитание, формирование, педагог, сознание, требование, семья, семейное воспитание.

The work describes the need for career guidance work among school graduates. In addition, the influence of family education on career guidance activities of students. The time and content of the influence of family upbringing on career guidance work are investigated.

Key words: professional orientation, upbringing, formation, teacher, consciousness, requirement, family, family upbringing.

Азыркы мезгилде өсүп келе жаткан жаштарга татыктуу тарбия жана кесипке туура багыт берүү маселелери узак мөөнөттүү келечекке эсептелген стратегиялык маанидеги мамлекеттик жана коомдук эң зарыл милдет болуп саналат. Туура тарбиялоо – бул биздин бактылуу карылыгыбыз, жаман тарбиялоо – бул биздин келечектеги кайгыбыз, көз жашыбыз, башка адамдар алдындагы бүт өлкө алдындагы күнөбүз болуп калышы мүмкүн деген пикирди орус педагогу А.С.Макаренко билдирген [1]. Демек, биз өсүп келе жаткан муунга туура жол көрсөтүп, татыктуу тарбия беришибиз керек.

Биздин өлкөбүз өнүгүүгө жаңыдан багыт алган жаш мамлекет экени чындык. Демек, күчтүү өлкөнү түптөйбүз десек, мектепте, ал тургай бала бакчада туура тарбия бергенди, кесипке багыт берүүнү колго алганыбыз жакшы жөрөлгө. Негизи кесипке багыт берүү маселеси боюнча Республикалык деңгээлде маани берүү керек. Кесипке туура багыт берүү иш чарасынын артында окуучулар үчүн пайдалуу жана ишенимдүү жол, ал эми мамлекет үчүн ийгиликтүү келечек көрүнүп турат.

Россия Федерациясынын изилдөөчүсү С.Я.Баталовдун оюу боюнча, кесипке багыт берүү – максаттуу ишмердик, өсүп келе жаткан муундун кесипкөйлүк кызыкчылыгын жана өздүк жөндөмдүүлүгүн калыптандыруу менен байланышкан, коомдун талабына, керектөөсүнө ылайык тигил же бул кесипти аныктоо. Кесипке багыт берүү – мектептин окуу тарбия ишинин маанилүү элементи. Окуучунун жекече кызыгуусуна, шыгына, ден соолугуна жана коомдогу социалдык экономикалык өзгөрүүлөрдүн талаптарына ылайык аны аң-сезимдүү кесип тандап алууга даярдоого багытталган комплекстүү иш-чаралар системасы.

Ал эми, А.Д. Саронов кесипке багыт берүүнү жаштарды кесип тандоодо жеке инсандык сапаттарына, кызыкчылыктарына, жөндөмдүүлүктөрүнө жана ошол эле учурда коомдогу тигил же кесипке болгон муктаждыкка ылайыкталган максаттуу ишмердүүлүк катары аныктаган. Ал практикалык ишмердүүлүк жана дисциплиналар аралык теориялардын өнүгүшүнүн биримдигин түзөт жана окуучулар менен окуу-тарбиялык ишинин процессинде гана ишке ашпайт деп эсептейт.

Кесип же болбосо профессия (латынь professio сөзүнөн расмий билдирилген кызматты, адистикти түшүндүрөт) - ишмердүүлүктүн аныкталган чөйрөсү болуп саналат. Кесип сөзсүз түрдө өзүнө гана тиешелүү болгон жөндөмдүүлүктөрдү жана шыкты талап кылат. Мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн кесипти тандоо процесси боюнча илимий изилдөөлөрдө негизги факторлор катары төмөнкүлөрдү көрсөтүшөт:

1. Үй-бүлөлүк тарбиянын таасири. Үй-бүлөдөгү орун алган баалуулуктар, үй-бүлөдөгү традициялар келечектеги кесипти тандоо эң орчундуу ролду ойнойт.

2. Окуу жайлардын түрлөрү, типтери жана формалары. Мектеп бүтүрүүчүсүнүн кесипти тандашынын дагы бир фактору – келечекте окуй турган окуу жайы, андагы адистиктер.

3. Эң жакынкы курбулар. Көпчүлүк учурларда тигил же бул багытка ээ болушу досторунун жалпы чечимдеринин кийин орун алышы толук ыктымал.

4. Престиж. Мамлекеттеги престиждүү кесиптерге мектеп окуучулары эң биринчи ирээтте ээ болгусу келет.

5. Мектеп жамааты. Класс жетекчи негизинен алганда ар бир окуучунун багыттуулугун так жана анык билүү менен кесипти тандоодо негизги кеңешчи болууга тийиш.

6. Маалыматтык ресурстар. Мамлекеттеги орун алган кесиптер боюнча талаптардын болушу жана алардын орточо кызмат акысы маанилүү фактордун бири болуп саналат.

7. Өздүк инсандык максаттар. Мектеп бүтүрүүчүсү өзүн келечектеги кесип менен тыгыз байланыштыруу менен жакынкы жана алыскы максаттарды аныктоо орун алат.

8. Жөндөм, шык. Ар бир кесипти өздөштүрүү үчүн инсанда тиешелүү жөндөмдүүлүктөр болушу зарыл шарт болуп саналат.

Чынында кесиптик багыт берүү көп кырдуу педагогикалык, психологиялык, экономикалык, социалдык, медициналык көйгөй. Азыркы кезде мектеп окуучусун кесип тандоого даярдоодо төмөндөгү милдеттерди чечүүгө көңүл буруу керек:

– окуучуларды кесипти аң-сезимдүү, жоопкерчилик менен тандоого тарбиялоо;

– республиканын эл чарбасынын тармактары, эмгекти уюштуруунун формалары, базар экономикасынын маселелери менен тааныштыруу;

– окуучуларды кесиптер, аларга коюлган талаптар, кесипке ээ болуунун жолдору менен тааныштыруу;

– окуучунун кесиптик кызыгуусун, аны тандоосунун мамиле мотивдерин калыптандыруу;

– окуучуларды практикалык иштерге катыштыруу менен билгичтиктерге, көндүмдөргө ээ кылуу ж.б. [2].

Азыркы өнүккөн жана күн санап өзгөрүп турган коомдо окуучулардын кесиптик жактан калыптанышы стихиялуу түрдө болот. Ошол эле учурда коомго кесиптик чөйрөдө өзүн көрсөтө алган жана башка адамдар менен мамиле түзө алган ишкер, жигердүү, чечкиндүү адамдар талап кылынат. Балдарды үй-бүлөдөн сырткары тарбиялоонун жалпы шартында өсүп келе жаткан муундун кесиптик жактан багыт алышына бир гана мектеп мындай сапаттар жана мүмкүнчүлүктөр менен камсыз кылат. Ошондуктан педагогдун жалпы ишине кесипке багыт берүү иши да камтылган. Бул ишти алып барууда мектеп менен ата-энелер биргеликте кызматташтыкта болсо көптөгөн ийгиликтерге жетишүүнү камсыз кылаарына шек болбос эле.

Жаштардын келечектеги кесибин тандоосу көптөгөн факторлордон көз каранды. Алардын ичинен эң негизгиси - ата-энесинин позициясынан олуттуу даражада көз каранды. Окуучулардын кесиптик өзүн-өзү аныктоосунда ата-энелеринин турмуштук жана эмгектик тажрыйбалары, кадыр-баркы, үй-бүлөсүнүн материалдык жактан камсыз болуу деңгээли чоң таасирин тийгизет. Көпчүлүк учурда ата-энелер балдарына эмгектик ийгиликтерди каалоо менен оң таасирлерин тийгизишет. Ата-энелердин өз иштерине жакшы мамиле кылуусу, алардын өз кесиптерине болгон канааттануусу жетишээрлик деңгээлде моралдык жактан чоң стимул болот. Анткени бала ата-энесинин

ишин, эмгегин көрүп, кызыгып, келечекте кесип тандоодо “үй-бүлөсүнүн” кесибинин бирөөсүн тандашы ыктымал.

Кесип тандоодо туруктуулук калыптанышы үчүн балдарынын үй-бүлөлүк салтты улашы абдан маанилүү. Бирок бул жерден абдан зарыл нерсени унутпашыбыз керек, эгерде тандоо жөн гана ата-эненин эркин аткаруу болбой, абдан терең ойлонулган болсо, ата-энелер балдарына кесибине болгон сүйүүсүн үйрөтө билсе, анда таасир этүү оң беделин тийгизет. Бирок ата-энелер дайыма эле балдарынын ишмердүүлүктүн кандайдыр бир түрүнө болгон кызыгууларына жана шыктарына дем беришип колдошпойт, дайыма эле алардын жөндөмдүүлүктөрүн туура баалай билишпейт, дайыма эле балдарынын аракеттери ата-энелеринин каалоолору, ниеттери менен дал келишпейт.

Кесиптик багыт берүү ишинин ар бир компоненти өзүнө тийиштүү иштемин аткарганда гана жакшы натыйжа берет. Мектепте кесиптик багыт берүү окуу процессинде, класстан жана мектептен тышкары иштерде жүргүзүлөт. Кесиптик багыт берүү ишин жүргүзүүдө окуучулардын жаштык жана жекече өзгөчөлүктөрүн эске алуу керек. Иштин жүрүшүндө, албетте, окуучуларга туура багыт берүүнү эң башкы маселе кылып ар биринин оюн угуп, туура чечим чыгаруусу үчүн алардын жөндөмдүүлүгүн, психологиялык, физикалык абалына жараша туура кеңеш бергенге аракет жасоо зарыл.

Кесипке багыт берүү боюнча диссертациялык изилдөөлөрдүн жана илимий макалалардын анализин негизинде төмөнкү жыйынтыктар алынды:

1. Мектеп окуучуларына кесипке багыт берүү ишмердүүлүгүн өз учурунда жана натыйжалуу жүргүзүү педагогикалык маселе болуп саналат.

2. Мектеп бүтүрүүчүсүнүн аныкталган бир кесипти туура тандоосуна абдан көптөгөн тышкы жана ички факторлор таасир тийгизишет.

3. Мектеп окуучуларына кесипке багыт берүү ишмердүүлүгүнө үй-бүлөөнүн таасири абдан чоң болгондуктан, аны атайын уюштуруу абзел.

4. Окуучулардын ата-энелерине кесипти тандоо боюнча атайын тренингдерди жүргүзүү – эң жок дегенде онунчу класстын башынан баштап системалуу орун алышы керек.

Адабияттар:

1. Бекбоев И. Жаш муунду татыктуу тарбиялайлы / макала / Мугалим илимий-педагогикалык журнал. - №3, май, 2014.
2. Кыргыз педагогикасы (энциклопедиялык окуу куралы). - Б., 2004.
3. Пряжников Н.С. Теория и практика профессионального самоопределения. - М., 1999.
4. Пряжникова Е.Ю. Профорентация: Учебное пособие для студентов ВУЗов / Е.Ю. Пряжникова, Н.С. Пряжников. - М., 2005.

Рецензент: к.пед.н. Касымова Г.А.